

ŽIDOVSKÉ PAMIATKY

NA VÝCHODNOM SLOVENSKU

KOK KOŠICKÝ
SAMOSPRÁVNÝ
KRAJ

 Košice
región
turizmus

www.kosiceregion.travel

História Židov na východnom Slovensku	4
Synagóga status quo ante v Košiciach	6
Stará ortodoxná synagóga v Košiciach	8
Nová ortodoxná synagóga v Košiciach	10
Galéria Ľudovíta Felda a Feldov park v Košiciach	12
Neologická synagóga v Košiciach	14
Modlitebňa sefardov (chasidov) v Košiciach	16
Židovské kasíno v Košiciach	17
Starý židovský cintorín v Košiciach	18
Židovský cintorín v Košiciach	19
Pamätník obetiam holokaustu v Košiciach	20
Židovský cintorín na Hrádku v Michalovciach	21
Ortodoxná synagóga v Pribeníku	22
Židovský cintorín v Spišskej Novej Vsi	23
Synagóga v Spišskom Podhradí	24
Židovský cintorín v Spišskom Podhradí	26
Ortodoxná synagóga v Prešove	28
Neologický židovský cintorín v Prešove	30
Židovské suburbium v Bardejove	32
Ortodoxná synagóga v Bardejove	34
Synagóga Chevra bikur cholim v Bardejove	36
Židovský cintorín v Bardejove	38
Ješiva v Huncovciach	40
Židovský cintorín v Huncovciach	41
Ortodoxný židovský cintorín v Kežmarku	42
Ďalšie významné lokality na východnom Slovensku	43
Zdroje	44

HISTÓRIA ŽIDOV NA VÝCHODNOM SLOVENSKU

Počiatky prítomnosti Židov na území niekdajšieho Uhorska a dnešného Slovenska siahajú do stredoveku. Významné židovské obce vznikli na západnom Slovensku už v 12. a 13. storočí.

Dediny a menšie obce na východnom Slovensku zažívali väčšie vlny prisťahovalectva židovského obyvateľstva neskôr v novoveku od polovice 17. storočia a následne na prelome 18. a 19. storočia. Vtedy tu začali byť židovské komunity početnejšie než tie, ktoré sa usadili niekoľko storočí skôr na západe Slovenska.

Hlavnou príčinou príchodu židovského obyvateľstva bolo hľadanie útočiska pred masívnymi pogromami, ktoré sa odohrávali v iných častiach Európy. Prichádzali do Uhorska za lepšou životnou perspektívou, no aj tu sa museli prispôbiť obmedzeniam špecifickým pre ich komunitu, napríklad zákazu vlastníctva pôdy alebo plateniu tolerančnej dane, ktorú v roku 1749 zaviedla Mária Terézia. Ich um v tej dobe spočíval v schopnosti rozvíjať sa v tých oblastiach, ktoré im zákony dovoľovali. Boli to hlavne remeslá, financie a vzdelanie.

Prvým zásadným krokom v integrácii Židov do uhorskej spoločnosti v rámci modernizácie krajiny bol patent Systematica Gentis Judaicae Regulatio (Systematická

regulácia židovského národa) z roku 1783 od cisára Jozefa II. Umožnil im slobodne sa usadiť na celom území s výnimkou kráľovských a banských miest, slobodne podnikáť a rozvíjať remeslá, prenajímať pôdu či zakladať židovské školy regulované štátom. Židovská komunita tento krok privítala, no aby si cisár udržal kontrolu nad jej pôsobením, zakázal dovoz kníh v hebrejčine a nariadil Židom používanie výlučne nemeckých priezvisk. To spôsobilo veľký rozkol vo vnútri komunity. Časť židovského obyvateľstva, ktorá tvrdo zastávala svoje tradície, totiž takúto modernizáciu odmietala. Vďaka tomu sa natrvalo naštrbila jednota tu sídliačich Židov.

Okrem toho sa mestá aj napriek patentu stále bránili vpúšťaniu si konkurencie v podobe židovských finančníkov a obchodníkov medzi seba a toto nariadenie nerešpektovali. Skutočne prevratným míľnikom bol až zákon De Judaeis z roku 1840, ktorý nielenže považoval odpor miest za protiprávny, ale dokonca zaručoval Židom v mestách neobmedzené hospodárske a spoločenské pôsobenie vrátane zakladania živností. To im umožňovalo vykonávať nielen remeslá, ale už aj slobodné povolania v oblasti medicíny a práva. Avšak cintoríny si Židia mohli zakladať len na okraji miest alebo na vidieku.

K plnohodnotnému občianskemu a politickému zrovnoprávneniu Židov s majoritným kresťanským obyvateľstvom došlo až prijatím nového zákona v roku 1867. Priaznivá perspektíva, ktorá sa týmto črtala, spustila sťahovanie už usadeného židovského obyvateľstva z vidieka do miest, aby viac nemuseli za prácou dochádzať.

Židovská komunita na území východného Slovenska sa tak v priebehu 19. storočia stala viditeľnejšou, sebestačnejšou a čoraz úspešnejšou. Židia si stavali synagógy a modlitebne, zakladali základné školy a ješivy (vyššie židovské školy). Výrazne sa podieľali na hospodárskom rozvoji. Vznikali rôzne športové, ženské a dobročinné spolky a dochádzalo k postupnej kultúrnej integrácii. Zo židovskej komunity v Uhorsku vzišlo množstvo uznávaných advokátov, lekárov, bankárov, továrnikov či lekárnikov.

Aj napriek rozmachu židovstva rozpory vo vnútri komunity vyústili do rozdelenia židovskej náboženskej obce na konzervatívnu – ortodoxnú, reformovanú – neologickú a na tretí nezávislý smer – tzv. status quo ante. Hoci väčšina sa tu vtedy hlásila k ortodoxnému smeru, v mestách ako Košice a Prešov sídlil rovnako liberálnejší prúd – neológovia, ako aj ultrakonzervatívna chasidská komunita.

20. storočie sa nieslo v duchu politických prevratov, ktoré mali za následok rozpad rakúsko-uhorskej monarchie, vznik prvej Československej republiky a napokon vznik vojnového Slovenského štátu.

V tom čase Európu opäť zamorili protizidovské nálady. Počas druhej svetovej vojny vyústili až do nútených deportácií židovského obyvateľstva do koncen-

tračných táborov. Túto tragickú kapitolu dejín prežil na východnom Slovensku len zlomok Židov. Drvivá väčšina bola zavraždená, obchody a podniky boli arizované, synagógy vypálené, zbúrané alebo sa z nich stali sklady. Prakticky zo dňa na deň zmizla jedna významná etnická skupina a neodmysliteľná súčasť európskej kultúry. Po skončení druhej svetovej vojny sa na východné Slovensko vrátilo len zopár jednotlivcov zdemocovaného národa, ktorí márne hľadali svoje domy či príbuzných.

Antisemitizmus však podpisom mierovej dohody v roku 1945 z myslí bežných ľudí nevymizol a tieto nenávistné nálady a predsudky pretrvávali. Mnoho z preživších preto v mene lepšej budúcnosti zvolilo emigráciu do USA a do novovzniknutého štátu Izrael.

Po židovskej komunite dnes na východnom Slovensku ostalo zachovaných niekoľko synagóg, škôl a cintorínov. Množstvo budov bolo obnovených, no väčšina z nich už slúži v súčasnosti inému účelu. Cintoríny chátrajú a často čelia útokom vandalov. Dnes sme svedkami toho, ako židovská náboženská obec starne, zmenšuje sa a vytráca sa z verejného života.

SYNAGÓGA STATUS QUO ANTE V KOŠICIACH

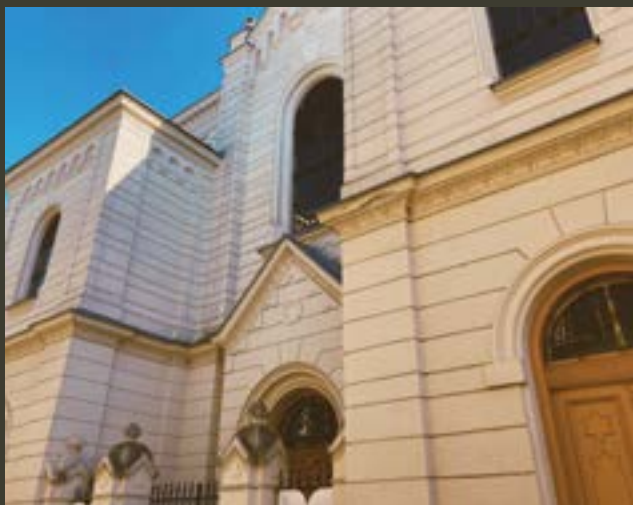

Historicky prvou synagógou v Košiciach bola synagóga náboženskej obce status quo ante na Moyzesovej ulici. Postavená bola v roku 1866, teda 26 rokov po tom, ako dostalo židovské obyvateľstvo povolenie usadiť sa v meste Košice. Navrhol ju prominentný košický architekt Michal Répászky v maurskom slohu. Táto stavba mala obdĺžnikový pôdorys a jedno poschodie pre ženskú galériu, ku ktorej viedli štyri štvoramenné schodiská. Zaujímavými prvkami exteriéru boli hlavne okná – veľké

neorománske okno a rozeta nad vstupom, ako aj vitráže z dielne Mórica Horovitza. Almemor na čítanie Tóry bol umiestnený vo východnej časti modlitebne, čo spolu s viacbokými vežičkami nebolo podľa ortodoxných pravidiel a prispelo k dlhoročnému vnútornému sporu v židovskej náboženskej obci. Pri prestavbe vedľajšej neologickej synagógy na Dom umenia došlo v roku 1958 k rozhodnutiu synagógu status quo ante zbúrať. Dnes môžeme na túto historickú budovu spomínať len z dobových fotografií.

STARÁ ORTODOXNÁ SYNAGÓGA V KOŠICIACH

Na mieste, kde bola kedysi malá židovská modlitebňa, stojí od roku 1883 najstaršia dodnes zachovaná ortodoxná synagóga v Košiciach. Navrhol ju architekt Jozef Novák. V roku 1899 synagógu prestaval a rozšíril ju do terajšej podoby v maurskom štýle stavitel' Ján Balogh. Synagóga je situovaná na Zvonárskej ulici, v centre náboženského života košických Židov, kde sa nachádza aj modlitebňa ortodoxnej židovskej náboženskej obce, kancelária Židovskej náboženskej obce

Košice, kóšer jedáleň pre členov komunity, byt rabína a rituálne kúpele mikve. Z pôvodného členenia sa zachovali liatinové stĺpy podopierajúce drevenú galériu pre ženy. Po druhej svetovej vojne sa synagóga stala depozitárom kníh Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach, čo značne poškodilo jej interiér. Odvtedy už neslúži na bohoslužobné účely. Hoci bola čiastočne zrekonštruovaná, dnes sa využíva len na občasné nenáboženské kultúrne podujatia.

NOVÁ ORTODOXNÁ SYNAGÓGA V KOŠICIACH

Jedinou stále funkčnou synagógou v Košiciach je tzv. nová ortodoxná synagóga na Puškinovej ulici. Postavená bola v rokoch 1926 – 1927 firmou Huga Kaboša. Pod návrh tejto majestátnej budovy a príľahlej modernej školy s pekárňou macesu sa podpísali architekti Lajos Oelschläger a Géza Boskó. Stavba je kombináciou orientálnej a modernej architektúry so zreteľným vplyvom maurského slohu. Vnútornú klenbu podopierajú štyri stĺpy a po obvode sa tiahne galéria pre ženy. Skutočne výnimočným a pokrokovým architektonickým riešením je kúrenie pomocou teplovzdušných rozvodov, vedúcich cez suterén priamo do podlahy a parapetov. V krásne zdobenom interiéri s vitrážami s biblickými motívmi sa nachádza sedemramenný svietnik menorah a deväťramenný svietnik cha-

nukija. Zachovaný je aj almemor na čítanie Tóry, nad ktorým visí centrálny luster v tvare Dávidovej hviezdy. Nad skrinkou na Tóru (aron hakodeš) sa týči hebrejský nápis, ktorý v preklade znamená „Uváž, pred kým stojíš“. Počas druhej svetovej vojny tu boli zadržávaní Židia pred deportáciou. Mementom týchto tragických udalostí je nápis na stene v maďarčine, ktorý sa zachoval aj po rekonštrukcii synagógy – „Boli sme tu, a nevieme, kam nás vedú.“ V roku 1992 bola na prednej fasáde synagógy odhalená pamätná bronzová doska ako spomienka na 12 000 košických Židov odvlečených do koncentračných táborov. V dnešnej dobe sa bohoslužby konajú už len počas dvoch významných sviatkov – Roš hašana (Nový rok) a Jom kipur (Deň zmierenia).

GALÉRIA LUDOVÍTA FELDA A FELDOV PARK V KOŠICIACH

V roku 2015 otvorila Židovská náboženská obec Košice v areáli novej ortodoxnej synagógy na Puškinovej ulici galériu venovanú dielam významných maliarov židovského pôvodu vrátane košického maliara Ludovíta Felda. Ludovít Feld sa narodil do početnej židovskej rodiny. Študoval v košickej Grafickej a kresliarskej škole pod vedením Eugena Króna, ako aj na Akadémii výtvarných umení v Budapešti. Počas druhej svetovej vojny bol deportovaný do koncentračného tábora v Osvienčime, kde bol kvôli nízkemu vzrastu spôsobenému ojedinelou vrodenu poruchou zaradený medzi osoby určené na pokusy doktora Mengeleho. Vďaka svojmu talentu sa však stal „dvorným maliarom“ a nedobrovoľným dokumentaristom Mengeleho krutých experimentov na hendikepovaných zajatcoch, čím si zachránil život. Po vojne žil až do roku 1949 v Bratislave. Napokon sa vrátil do rodných Košíc, kde vyučoval na umeleckej škole a kde tiež uskutočnil niekoľko výstav. Istý čas mal zriadený ateliér v sochárskej dielni Vojtecha Löfflera. Hoci sa nezachovali žiadne z jeho malieb z koncentračného tábora, jeho povojnová tvorba reflektovala tieto tragické udalosti.

Kresleniu a maľovaniu portrétov, krajínok a zákutí milovaného mesta bol oddaný po zvyšok svojho života. Zomrel osamelý v ústraní v roku 1991 vo veku 87 rokov. Pochovaný je na košickom židovskom cintoríne. Bronzová socha Ludovíta Felda od jeho osobného priateľa sochára Juraja Bartusza víta návštevníkov pred vstupom do synagógy od roku 2016. O dva roky neskôr bol po ňom pomenovaný aj park na rohu ulíc Rooseveltova a Drevný trh, kde ako večná spomienka na tohto malého veľkého umelca stojí jeho pamätník.

NEOLOGICKÁ SYNAGÓGA V KOŠICIACH

Pre potreby rozrastajúcej sa židovskej komunity v meste vznikla v roku 1927 v tesnej blízkosti najstaršej košickej synagógy na Moyzesovej ulici nová synagóga, neologická. Túto majestátnu budovu s impozantnou 37 metrov vysokou elipsovitou kupolou s priemerom 24 a 21 metrov navrhol budapeštiansky architekt Lajos Kozma a postavila ju firma bratov Bárkányovcov. Synagóga bola určená reformovaným Židom a mala kapacitu 1 100 miest. Na vrchole kupoly sa týčila šesťcípá Dávidova hviezda, ktorá sa dnes nachádza na pamätníku obetiam holokaustu na košickom židovskom cintoríne. Po druhej svetovej vojne slúžili priestory synagógy ako sklad obilia. V roku 1962 došlo k prestavbe, ktorá so sebou priniesla úplnú zmenu interiéru. Zachoval sa jeden pôvodný hebrejský nápis pod kupolou, no z vitráží, ktoré

symbolizovali dvanásť izraelských kmeňov, sa nezachovala ani jedna. Od šesťdesiatych rokov 20. storočia je budova známa ako Dom umenia a sídli v nej Štátna filharmónia Košice. Dodnes je tento priestor známy svojou výnimočnou akustikou. Súbežne s neologickou synagógou bola postavená aj židovská ľudová škola na Tajovského ulici. Na prvom poschodí bola so synagógou dokonca i stavebne prepojená. Škola sa vyznačovala pozoruhodnou architektúrou, napríklad fasádou s ozdobným štítom a zaujímavými interiérovými stavebnými prvkami s náboženskými symbolmi. Svojmu účelu slúžila do druhej svetovej vojny. Od tej doby prešla citlivou rekonštrukciou a stala sa postupne sídlom viacerých stredných aj vyšších vzdelávacích inštitúcií.

MODLITEBŇA SEFARDOV (CHASIDOV) V KOŠICIACH

Rovnako dôležitou, no podstatne menej známou budovou židovskej náboženskej obce v Košiciach je aj Modlitebňa sefardov (chasidov), postavená v roku 1922 na dnešnej Krmanovej ulici. Chasidí boli ultraortodoxnou odnožou už aj tak konzervatívneho židovstva, ktorí z modlitebne takmer nevychádzali. Zároveň to boli

sefardskí Židia, ktorí do našich končín prišli až z Pyrenejského polostrova. O osude tejto skupiny košických Židov v súvislosti s druhou svetovou vojnou informácie chýbajú, keďže krajinu opustili údajne ešte pred jej začiatkom. Modlitebňa bola radikálne prestavaná a dnes slúži ako vedecké pracovisko.

ŽIDOVSKÉ KASÍNO V KOŠICIACH

Košickí Židia si v roku 1893 založili tzv. Košický spoločenský kruh – kasíno i spoločenský, vzdelávací a osvetový klub. Jeho prvé sídlo bolo od roku 1895 priamo na Hlavnej ulici, kde v tom čase Židia prevádzkovali aj kaviareň. V roku 1910 však postavili na Rooseveltovej ulici v blízkosti vtedy najprestížnejšieho košického hotela Schalkház nový palác. Z tejto krásnej secesnej budovy, pod návrh ktorej sa podpísal architekt Koloman Beck, tak vzniklo Židovské kasíno. Veľkolepý palác ponúkal možnosti širokého využitia celej komunite, či už ako miesto na obchodné styky, kultúrne akcie, oslavy, koncerty alebo

prednášky. Súčasťou kasína bola banketová sála, kaviareň, čítareň, kuchyňa, ba dokonca sa tu nachádzali aj ubytovacie kapacity. To, čo kedysi bývalo živým priestorom židovského spoločenského života, sa po vojne v roku 1962 stalo na takmer 30 rokov sídlom bábkového divadla. Židovskej náboženskej obci budovu vrátili až v roku 1995 po reštitúcii, no obec sa ju rozhodla predať, aby tak získala financie na rekonštrukciu najstaršej zachovanej synagógy v Košiciach. Dnes je palác v rukách súkromného vlastníka a neslúži žiadnemu verejnému účelu.

STARÝ ŽIDOVSKÝ CINTORÍN V KOŠICIACH

Najstaršou pamiatkou židovskej kultúry v Košiciach je židovský cintorín na Tatranskej ulici. Svojmu účelu slúžil v rokoch 1844 – 1889, potom sa pochovávalo už len na židovskom cintoríne na Rastislavovej ulici. Je miestom odpočinku mnohých významných osobností Košíc, medzi ktorými je napríklad aj Herman Horowitz – známy obchodník s tokajským vínom a otec slávneho maliara Leopolda Horowitza. Vďaka ochote cisára urobiť výnimku

mohla byť v roku 1904 na vtedy už zatvorenom cintoríne pochovaná aj jeho manželka a Leopoldova mama Mária Grün. Toto pietne miesto, žiaľ, neraz padlo za obeť vandalom a bolo narušené aj okolitou výstavbou v sedemdesiatych rokoch 20. storočia. Cintorín, ktorý bol kedysi podľa pravidiel umiestnený na okraji mesta, je dnes v tesnom obklúčení zastavanej rezidenčnej zóny.

ŽIDOVSKÝ CINTORÍN V KOŠICIACH

Židovský cintorín je situovaný hneď vedľa Verejného cintorína na Rastislavovej ulici v Košiciach. Pochovávať sa tam začalo po uzavretí starého židovského cintorína, keď v roku 1889 dostali Židia od mesta parcely na novom pozemku. Cintorín je rozdelený na ortodoxnú a neologickú časť, s celkovým počtom asi 4 000 hrobov. V neologickej časti sa nachádza jednododová neogotická pohrebná kaplnka z roku 1900 so zachovanými farebnými vitrážami, ktorá stále slúži svojmu účelu. V ortodoxnej časti boli

pochovávaní rabíni. V areáli cintorína sa nachádza aj pamätník obetiam holokaustu, ktorý dala židovská náboženská obec vybudovať ešte za socializmu. Vrcholu dominuje Dávidova hviezda z bývalej neologickej synagógy, nižšie sú osadené tabule s menami obetí holokaustu a na bokoch sú umiestnené symbolické sarkofágy. Židovský cintorín je dobre udržiavaný, vďaka čomu je dôstojným miestom odpočinku niekdajšej neodmysliteľnej komunity Košíc.

PAMÄTNÍK OBETIAM HOLOKAUSTU V KOŠICIACH

Na dnešnej Idanskej ulici v Košiciach kedysi stála tehelná, v ktorej bolo v roku 1944 zhromaždených viac ako 10 000 Židov pred transportom do koncentračných táborov. Mementom tejto hrôzostrašnej kapitoly našich dejín je od roku 2019 jednoduchý tehlo-

vý pamätník postavený práve na mieste vtedajších deportácií. V jeho strede je umiestnený text v slovenčine, maďarčine, angličtine a hebrejčine. Surové tehly ako odkaz na tehelnú symbolizujú každú jednu násilne odvedenú osobu.

ŽIDOVSKÝ CINTORÍN NA HRÁDKU V MICHALOVCIACH

Jeden z najvyšších percentuálnych podielov židovského obyvateľstva na Slovensku, až 32 %, malo začiatkom 20. storočia mesto Michalovce. Bola to životaschopná ortodoxná a chasidská komunita, ktorá vlastnila významné hospodárske podniky a do ktorej patrilo množstvo obchodníkov, finančníkov a advokátov. Založili si v meste niekoľko ješív, rôznych židovských spolkov či športových mládežníckych klubov. Okrem synagóg a modlitební bolo súčasťou ich duchovného života aj mikve a nechýbal ani rituálny

bitúnok na dodržiavanie kóšer stravovania. O spoločenské postavenie, majetky a dôstojnosť pripravila michalovských Židov druhá svetová vojna, ktorú prežilo len niečo vyše 100 ľudí. Po tejto významnej etnickej skupine ostal dnes už len cintorín na Hrádku s tisíckou náhrobkov rôznych veľkostí a remeselného prevedenia. Sú na ňom pochovaní aj michalovskí rabíni Jehuda Landesman a Áron Grünberger. Hoci židovská komunita v Michalovciach zanikla, cintorín je pravidelne udržiavaný.

ORTODOXNÁ SYNAGÓGA V PRIBENÍKU

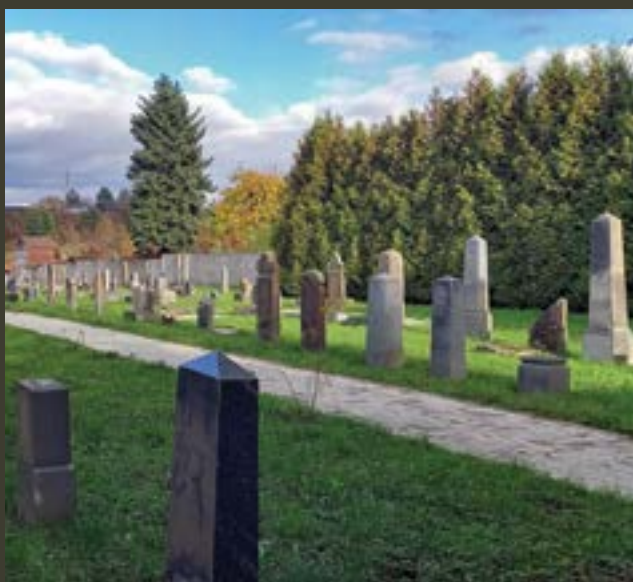

Malá, malebná a citlivo zrekonštruovaná – taká je synagóga v obci Pribenik na východnom Slovensku pri hranici s Maďarskom. Táto eklecticistická stavba sa vyznačuje polkruhovo ukončenými oknami, rímsou, atikou s Dávidovou hviezdou a Mojžišovými doskami na vrchu priečelia. Po druhej svetovej vojne ju postihol podobný osud ako väčšinu

provinčných synagóg po deportácii židovského obyvateľstva – stala sa na istý čas skladom obilia a hnojív. V roku 1996 prešla do rúk obce, ktorá sa o desať rokov neskôr postarala o jej rekonštrukciu. Dnes v tomto objekte sídli Galéria národov, kde sa pravidelne konajú rôzne výstavy.

ŽIDOVSKÝ CINTORÍN V SPIŠSKEJ NOVEJ VSI

Spišská Nová Ves bola pred vojnou jedným z hlavných spišských centier židovských komunít. Žilo tu zhruba 200 židovských rodín a stála tu najväčšia synagóga na Spiši. Počas druhej svetovej vojny však bola vypálená príslušníkmi Hitlerjugend. Nástup nacizmu neprežila ani väčšina židovského obyvateľstva. Mementom na zdecimovaný národ ostal len vandalmi zničený židovský cintorín s najstarším zachovaným hrobovým nápisom z roku 1880.

V roku 2007 bol cintorín zachránený, v roku 2023 prešiel rozsiahlejšou obnovou a dnes je súčasťou Slovenskej cesty židovského kultúrneho dedičstva. V roku 2021 bola na mieste bývalej synagógy na Školskej ulici odhalená pamätná tabuľa. Zo Spišskej Novej Vsi sa podarilo zachovať zvitok Tóry, ktorý sa dodnes používa v The Ark Synagogue na predmestí Londýna v štvrti Northwood.

SYNAGÓGA V SPIŠSKOM PODHRADÍ

Spiš odjakživa patril k najmultikulturálnejším oblastiam Slovenska. Jeho dôležitou súčasťou bola aj židovská komunita. Židia sa do Spišského Podhradia prisťahovali v roku 1840 z okolitých dedín dolného Spiša, pričom išlo najmä o obchodníkov a remeselníkov. K rýchlemu rozkvetu tejto komunity dopomohol vznik niekoľkých židovských inštitúcií, napríklad pohrebného spolku chevra kadiša, rituálnych kúpeľov mikve či základnej, ba dokonca aj vyššej školy. Tunajšia židovská náboženská obec pôvodne patrila ku komunitě status quo ante, avšak od 70. rokov 19. storočia sa vďaka vplyvu rabína Singera hlásila už k ortodoxnému smeru. V tom čase žilo v Podhradí už vyše 200 židovských občanov, a preto bola v roku 1875 postave-

ná aj synagóga. V roku 1905 bola po veľkom požiari prestavaná v jednoduchom maurskom slohu. Svojej komunitě slúžila len do roku 1942, kedy sa začala deportácia Židov do koncentračných táborov. Hoci dnes v Spišskom Podhradí nežijú žiadni Židia, zdevastovanú synagógu sa podarilo čiastočne zrekonštruovať a v súčasnosti je na Spiši jedinou zachovanou spomedzi niekdajších štrnástich. Interiéru dominujú pôvodné maurské stropné maľby, svätostánok a ženská galéria podopieraná latinovými stĺpmi. Synagóga je v súčasnosti využívaná na kultúrne podujatia. Sú v nej umiestnené informačné tabule s dobovými fotografiami opisujúcimi príbeh židovskej komunity na Spiši.

ŽIDOVSKÝ CINTORÍN V SPIŠSKOM PODHRADÍ

V malom borovicovom háji približne 3 km severne za mestom Spišské Podhradie je pred zrakmi obyvateľov schovaný židovský cintorín. Toto pietne miesto miestnej, kedysi nemalej ortodoxnej židovskej komunity však nie je trvalo zabudnuté. Niektoré náhrobné kamene sú pomerne zachovalé a nápisy na nich čitateľné. Najstaršie náhrobky pochádzajú z rokov 1844 – 1846. Jedným z pochovaných na tomto

cintoríne je aj provinčný rabín Pesach Feivel Singer. Počas holokaustu bolo zo Spišského Podhradia deportovaných a zavraždených 416 obyvateľov židovského pôvodu. Tých zopár oslobodených zvolilo radšej emigráciu než návrat domov. Ich potomkovia si aj napriek veľkým vzdialenostiam pravidelne chodia uctievať pamiatku svojich príbuzných na tento cintorín.

ORTODOXNÁ SYNAGÓGA V PREŠOVE

Za elegantnými fasádami ortodoxnej synagógy na Okružnej ulici v Prešove sa ukrýva ozajstný klenot židovského kultúrneho dedičstva východného Slovenska. Pod taktovkou stavebnej firmy Kollacsek a Wirth vznikol v roku 1898 nádherný dvojpodlažný priestor v kombinácii neorománskeho a maurského štýlu, ktorý svojej komunite slúži dodnes. Interiér synagógy oplýva bohatou pôvodnou ornamentálnou výzdobou od Andreja Grazla a zariadením, ktorého súčasťou je bohoslužobný stôl a archa na ukladanie zvitkov Tóry. Súčasťou ženskej galérie je stála expozícia judaík architekta Eugena Barkányho, kedysi predsedu neologickej židovskej obce, ktorý sa spolu s Teodorom Austerlitzom, synom prešovského rabína, zaslúžil o zozbieranie vzácných predmetov židovského kultúrneho dedičstva zo Slovenska, ako i darov zo zahraničia. Vďaka ich snahe vzniklo v roku 1928 Prešovské židovské múzeum, ktorého činnosť bola predčasne ukončená

počas druhej svetovej vojny. Rovnako bola zastavená aj bežná činnosť synagógy. Namiesto toho v nej v roku 1942 zhromažďovali prešovských Židov pred následnou deportáciou. Počas okupácie využívali synagógu Nemci ako maštal' pre kone. V roku 1948 bola po oprave opäť slávnostne vysvätená. Zbierka dobových predmetov bola až do rozpadu Československa uložená v Štátnom židovskom múzeu v Prahe a na Slovensko sa vrátila až v roku 1993. Synagóga v Prešove je nielen vizuálne pôsobivá, ale aj muzeálne hodnotná. Nie je preto prekvapením, že sa ju v rokoch 1989 – 1990 pokúšali odkúpiť Židia z Los Angeles. Vyše šiestim tisíciam prešovských Židov, ktorí vojnu neprežili, bol v roku 1991 odhalený pomník pred vchodom do synagógy. V areáli nájdeme tiež ústredie Židovskej náboženskej obce Prešov, modlitebňu, ako aj budovy niekdajšej židovskej školy, rituálneho bitúнку a rabinátu.

NEOLOGICKÝ CINTORÍN V PREŠOVE

Neologický židovský cintorín na Krátkej ulici v Prešove sa nachádza v tesnej blízkosti Hlavného cintorína. Bol založený v roku 1876 a je najzachovalejším pietnym miestom prešovských Židov v meste. Tvorí ho vyše 700 náhrobkov zhotovených z materiálov ako žula, pieskovec, mramor či kamenina. Náhrobné kamene sú zdobené rôznymi symbolmi a nápismi v hebrejčine, nemčine, maďarčine a slovenčine. Najstaršie náhrobky pochádzajú z druhej

polovice 19. storočia. V areáli sa nachádza funkčná prízemná obradná hala – židovský dom smútku. Bola postavená v dvadsiatych až tridsiatych rokoch 20. storočia. Cintorínom prechádza chodník, ktorý vedie k pamätníku a hromadnému vojnovému hrobu vojakov židovského pôvodu padlých v prvej svetovej vojne. Atmosféru miesta umocňujú impozantné ihličnaté aj listnaté dreviny.

ŽIDOVSKÉ SUBURBIUM V BARDEJOVE

Historicky najhodnotnejšou a najvýznamnejšou lokalitou niekdajšej židovskej komunity na východnom Slovensku je nepochybne Židovské suburbium na Mlynskej ulici v Bardejove. Areál suburbia (komplexu rituálnych budov a stavieb) zahŕňa okrem Starej synagógy aj rituálne kúpele mikve, dom zhromaždenia, kotolňu so vzácnou technickou pamiatkou – pôvodným parným kotlom, budovu rituálneho bitúnku a expanznú vežu, ktorá slúžila ako rezervoár vody v prípade jej nedostatku a na vyrovnávanie tlakov v rozvodoch pary pre mikve, saunu a bitúnok. Tieto rituálne budovy predstavovali centrum spoločenského a náboženského života chasidskej ortodoxnej

židovskej komunity, ktorá bola v medzivojnovom období šiestou najpočetnejšou na Slovensku. V rámci projektu záchranu a obnovy tohto kultúrneho dedičstva je komplex od roku 2015 v procese rekonštrukcie. Od roku 2000 je Židovské suburbium ako súčasť historického centra Bardejova zapísané v Zozname svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. Areál je od roku 2014 spojený s unikátnym pamätníkom holokaustu s menami 3 381 obetí tejto tragickej kapitoly dejín Bardejova a jeho okolia. Archeologický výskum na nádvorí odkryl najstaršiu časť židovskej histórie na území mesta – prvú synagógu a pod ňou prvé rituálne kúpele mikve.

ORTODOXNÁ SYNAGÓGA V BARDEJOVE

Najstaršou stavbou Židovského suburbia v Bardejove je unikátna deväťklenbová ortodoxná synagóga postavená v rokoch 1814 – 1816, ktorá je zároveň jednou z najstarších synagóg na Slovensku vôbec. Jej jedinečnosť umocňuje aj mohutný dostavaný rizalit so vstupným schodiskom, hebrejský chronostichon s dedikáčnym nápisom nad vstupom do hlavnej sály, zreštaurované pôvodné slnečné hodiny, pôvodné podlahy na ženskej galérii, bohatá ornamentálna výzdoba interiéru či ďalšie zachované

hebrejské nápisy. Budova sa okrem hlavnej modlitebnej sály s almemorom uprostred a ženskej galérie skladá aj z malej študovne a vestibulu, v ktorom návštevníkov víta zbierka judaík. Citlivo zrekonštruovaná synagóga je prepojením synagogálnej architektúry a symbolov judaizmu. Dnes je reprezentatívnym miestom konania rôznych kultúrnych a vzdelávacích podujatí, ale hlavne emotívnou spomienkou na kedysi silnú a významnú bardejovskú židovskú komunitu.

SYNAGÓGA CHEVRA BIKUR CHOLIM V BARDEJOVE

Raritou medzi židovskými pamiatkami na Slovensku je Synagóga Chevra bikur cholim na Kláštorскеj ulici v Bardejove. Napriek ničeniu židovských pamiatok a cintorínov v čase druhej svetovej vojny sa zachovala aj s pôvodným inventárom. Vďačiť za to môžeme Anne Koperniechovej, vtedajšej obyvateľke nežidovského pôvodu, ktorej sa podarilo uchrániť synagógu pred zničením nacistickým vojskom. O založenie synagógy sa v roku 1929 postaral židovský spolok starostlivosti o chorých, ktorého hebrejský názov bol ponechaný aj v názve synagógy. Nenápadná biela budova v radevej zástavbe mestských domov v historickom centre Bardejova je charakteristická dvoma veľký-

mi lomenými oknami a názvom spolku v hebrejčine. V pomerne malom priestore sa zachovala dlhá chodba, modlitebná sála, ženská galéria a študovňa s množstvom starých kníh. Dominantou je, pochopiteľne, hlavná sála s drevenými lavicami, centrálnym almemorom, schránkou s Tórou a krásnou orientálnou maľbou na strope. Priestorovo obmedzená ženská galéria je na južnej strane naznačená freskou, čím vytvára ilúziu, že pokračuje po obvode celej modlitebne. Úctyhodný stav synagógy je taktiež výsledkom obetavej práce Maximiliána Špíru, posledného člena bardejovskej židovskej komunity, ktorý spravoval túto kultúrnu pamiatku v čase komunistického režimu.

ŽIDOVSKÝ CINTORÍN V BARDEJOVE

Židovský cintorín, nachádzajúci sa severne od historického centra Bardejova na ulici Ľudovíta Štúra, je pekne udržiavaným miestom posledného odpočinku kedysi početného židovského obyvateľstva mesta. Nachádza sa na ňom vyše tisíc hrobov z 18. až 20. storočia. Cintorín bol vskutku jedinečný, pretože náhrobky boli pôvodne farebné, s ornamentálnymi prvkami a motívmi

zvierat. Vďaka málo odolnému materiálu – pieskovi – sa však na nich podpísal zub času a dnes sú mnohé z nich len ťažko čitateľné. Takéto unikátne zdobenie údajne zaviedla rabínska dynastia Halberstammovcov, ktorej členovia sú pochovaní uprostred cintorína v malej stavbe – oheli. Židovský cintorín si prešiel rekonštrukciou a je na ňom vykonávaná pravidelná údržba.

JEŠIVA V HUNCOVCIACH

K najvýznamnejším židovským pamiatkam na východnom Slovensku nepochybne patrí bývalá ješiva (vyššia židovská škola) na Hlavnej ulici v Huncovciach. Na prelome 19. a 20. storočia, v čase najväčšieho rozmachu židovského obyvateľstva v tomto meste, tu pod vedením Samuela Rosenberga študovalo okolo 300 budúcich rabínov z celého sveta. „Zázračný rabín“ – tak Samuela Rosenberga z úcty

nazývali – pozdvihol vďaka svojim vedomostiam, vysokej morálke a pokrokovým metódam výučby toto učilište na svetovú úroveň. Pamätnú plaketu tejto najznámejšej osobnosti Huncoviec odhalili na priechelí bývalej ješivy v roku 1998. Navrhli ju architekti Juraj Fatran z Izraela a Milan Veselý zo Slovenska. Ješiva, rovnako ako celá židovská komunita v Huncovciach, zanikla po druhej svetovej vojne.

ŽIDOVSKÝ CINTORÍN V HUNCOVCIACH

Aj vďaka vychýrenej ješive boli Huncovce kedysi jedným z popredných sídel ortodoxnej židovskej komunity. Koncom 19. storočia žili až dve tretiny Židov patriacich do Spišskej župy práve v Huncovciach. Stála tu tiež jedna z najväčších synagóg na Spiši. Priaznivé podmienky života Židov po boku ostatného obyvateľstva v tejto obci pochovala druhá svetová vojna, ktorá túto komunitu

úplne zdecimovala. Poslednou spomienkou na ňu je židovský cintorín na Novej ulici. Nachádza sa na ňom niekoľko stovák náhrobkov a dva ohely pre významné osobnosti židovskej náboženskej obce. Cintorín je pravidelne udržiavaný a pamätná tabuľa obetiam holokaustu, osadená pri vstupe, odkazuje na navždy stratenú dôležitú súčasť Huncoviec.

ORTODOXNÝ ŽIDOVSKÝ CINTORÍN V KEŽMARKU

Smutnou realitou vyše 800 zachovaných židovských cintorínov na Slovensku je, že sa v minulosti opakovane stali terčom útokov vandalov. Pravdou je tiež, že malá židovská komunita s približne 2 000 členmi, ktorá na Slovensku na začiatku 21. storočia žije, nemá dostatočnú kapacitu na ich pravidelnú údržbu. Židovská komunita preto spolupracuje s mestami a obcami, ktoré následne preberajú nevyhnutnú starostlivosť o židovské cintoríny na svojom území. I tak by si viaceré z nich zaslúžili zásadnejšiu úpravu terénu a zničených náhrobkov. Svetlou výnimkou je však zrekonštruovaný ortodoxný židovský

cintorín v Kežmarku, ktorý patrí medzi najzachovalejšie a najpravejšie židovské cintoríny vôbec, a ktorý je od roku 2000 národnou kultúrnou pamiatkou. Nachádza sa na ňom 558 náhrobkov, pričom najstarší pochádza z roku 1875, teda približne z obdobia vzniku židovskej obce v Kežmarku. Cintorín je rozdelený na mužskú a ženskú časť a je na ňom pochovaný aj prvý kežmarský rabín Abrahám Grünburg. Rôznorodosť náhrobných kameňov a ich zdobenie je dôkazom silnej židovskej komunity všetkých sociálnych vrstiev, ktorá pred druhou svetovou vojnou tvorila pätinu obyvateľstva mesta.

Ďalšie významné lokality na východnom Slovensku (v abecednom poradí), kde žili početné židovské komunity. V niektorých z nich dodnes ná-

jdeme cintoríny, pamätníky či pozostatky modlitebni a synagóg. Na mnohé, žiaľ, môžeme spomínať už len z dobových fotografií.

HUMENNÉ

KRÁĽOVSKÝ CHLMEC

LEVOČA

MEDZILABORCE

POP RAD

ROZHANOVCE

ROŽŇAVA

SABINOV

SNINA

SPIŠSKÁ STARÁ VES

STARÁ ĽUBOVŇA

STROPKOV

SVIDNÍK

TREBIŠOV

VEĽKÉ KAPUŠANY

ZDROJE

PhDr. Jana Teššerová

Bc. Ferdinand Hažlinský

Mgr. Jakub Ackerman

Židovská komunita v meste Košice, ISBN 978-80-570-1971-8, Košice, 2020

Výstava 999 Morituri te salutant, Múzeum a kultúrne centrum južného Zemplína v Trebišove

Ing. Marcel Tribus, Kultúrne a turistické centrum Bardejov

PhDr. Ružena Kormošová, PhD., OZ PRO MEMORY

Ing. Pavol Hudák, OZ Víta in suburbium
www.suburbiumbardejov.sk

PaedDr. Martin Molnár, Zemplínske múzeum v Michalovciach
www.dolnyzemplin.sk/detail-projekt-zidia.html?s=&p=f5f012c2719bfe7e21e93aca23480986&m=4a68404b5a-b76825f422162330664ccb&um=2baf109d6a56a245bf8b04e9c9713bcb

Mgr. Pavol Ičo, Magazín Slovenské Pohrebništvo
www.pohrebnictvo.sk/presovske-cintoriny-ii/

Jozef Feiler
www.zilina-gallery.sk

Ústredný zväz židovských náboženských obcí v Slovenskej republike
www.zidianaslovensku.sk

Mgr. Tatiana Votroubková, PhD.
<https://maget.sk/pociatky-zidovskej-komunity-na-vychodnom-slovensku/>

Dr. theol. Miroslav Varšo
www.spisskepohradie.sk/e_download.php?file=data/editor/99sk_1.pdf&original=zidovsky_cintorin.pdf

www.kehilakosice.sk

www.synagogyslovenska.sk

www.slovak-jewish-heritage.org

www.pamiatkynaslovensku.sk

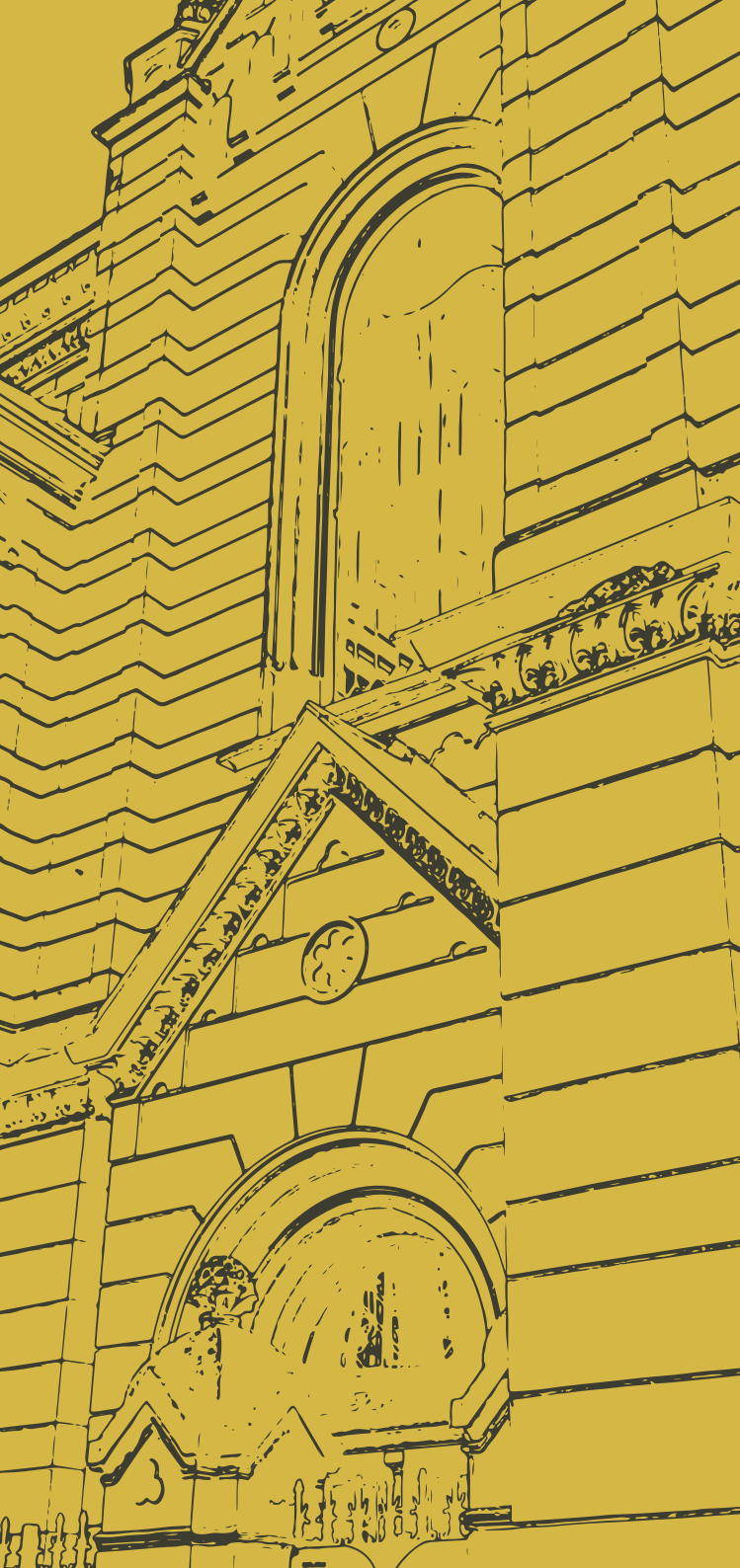
www.synagoga-presov.sk

www.spisskepohradie.sk

www.navstevnik.spiskanovaves.eu

Brožúru zostavila **Petra Rímska**, Košice Región Turizmus

זכור

NA PAMIATKU 401 439 ŽIDOV,
KTORÝCH OD 14. MÁJA DO 20. JÚLA 1944
PREVIEZLI V 137 TRANSPORTOCH
Z VTEDAJŠIEHO MAĎARSKA CEZ KOŠICE
DO VYHLADZOVACIEHO TÁBORA AUSCHWITZ-
BIRKENAU. VĎAKA JUDr. MIKULÁŠOVI GAŠKOVI
A ŠTEFANOVI VRANČIKOVI, KTORÍ V OHROZENÍ
SVOJHO ŽIVOTA ZAZNAMENALI O TOM
SVĚDECTVO PRE BUDÚCNOSŤ.

AZ 1944 MÁJUS 14. ÉS JÚLIUS 20. KÖZÖTT
KASSÁN ÁT 137 SZERELVÉNYBEN
AZ AUSCHWITZ-BIRKENAUI HALÁLTÁBORBA
SZÁLLÍTOTT 401 439 MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ
EMLÉKÉRE. KÖSZÖNET DR. GASKÓ MIKLÓSNAK
ÉS VRANCSIK ISTVÁNNAK, AKIK ÉLETÜK
KOCKÁZTATÁSÁVAL FELJEGYEZTÉK ENNEK
TÉNYÉT AZ UTÓKOR SZÁMÁRA.

IN MEMORY OF 401 439 JEWS DEPORTED
BETWEEN THE 14TH MAY AND 20TH JULY 1944
IN 137 TRANSPORTS VIA KOŠICE FROM WAR-
-TIME HUNGARY TO THE AUSCHWITZ-BIRKENAU
EXTERMINATION CAMP. WITH THANKS TO
DR MIKULÁŠ GAŠKO AND ŠTEFAN VRANČIK
WHO RISKED THEIR LIVES TO KEEP THIS
TESTIMONY FOR FUTURE GENERATIONS.

INŠPIRÁCIA
PORUKE

Download on the
App Store

GET IT ON
Google Play

KRAJ SVETA

KOŠICKÝ SVETOVÝ KRAJ